

Konference: *Politický exil ze zemí střední a východní Evropy – motivy, strategie a perspektivy na Východě a Západě, 1945–1989*

Pořadatelé: Ústav paměti národa a Evropská síť paměť a solidarita
Datum a místo konání: 19.–20. listopadu 2013, historická budova
Národní rady Slovenské republiky, Župné námestie 1, Bratislava

Přibližně dva roky po uspořádání velkolepé mezinárodní konference *Protikomunistický odboj ve střední a východní Evropě* zorganizoval slovenský Ústav paměti národa znovu ve spolupráci se sdružením Evropská síť paměť a solidarita další, a to tematicky přímo navazující konferenci *Politický exil ze zemí střední a východní Evropy*. Dvoudenní program (19.–20. listopadu 2013) byl rozdělen do šesti tematických panelů, v nichž s referáty vystoupilo dvacet historiků z deseti postkomunistických států (Slovenska, Polska, Německa, Česka, Rumunska, Maďarska, Chorvatska, Slovinska, Makedonie, Ukrajiny) a dva ze Spojených států amerických. Bonusem byl diskuzní slovensko-polský „kulatý stůl“ v závěru programu prvního dne, v němž vystoupili tři přímí aktéři někdejšího politického dění. Mezinárodní záběr konference byl jedinečnou příležitostí ke srovnání aktivit a problémů politického exilu ze států porobených komunismem.

Konference potvrdila, že problematika politického exilu má v oblasti soudobých dějin a protikomunistického odboje pevné místo. Exulanti všech států ztotožněných komunismem se snažili vyvíjet intenzivní činnost směřující k osvobození svých zemí, přičemž zpravidla naráželi na podobná úskalí. Problematika exilu z jednotlivých států bývalého sovětského bloku ještě není ani zdaleka komplexně zpracována, nemluvě o její komparaci alespoň v rámci států střední Evropy, respektive bývalého Československa a jeho sousedů. Průkopnická akce bratislavského Ústavu paměti národa, jejímž organizačním lídrem byl podobně jako na předchozí konferenci historik Peter Jašek, byla proto skvělou příležitostí k vzájemnému seznámení badatelů podobného zaměření. Pro všechny zájemce o protikomunistický odboj a jeho exilovou dimenzi pak je příslibem připravovaný sborník přednesených příspěvků, který kvalitou a ediční pečlivostí nepochybně naváže na sborník ze zmiňované konference předchozí.¹

První konferenční den byl rozdělen do tří tematických panelů a závěrečné diskuze u kulatého stolu. V prvním panelu, který svým zaměřením uvedl celou konferenci, nazvaném *Motivy a vlny politického exilu – stěžejní přednášky*, vystoupili americký historik A. Ross Johnson s příspěvkem *Aktivity východoevropských politických emigrantů z americké perspektivy*, polský historik Sławomir Łukasiewicz na téma *Emigranti ze střední a východní Evropy během studené války – hlavní vlny a dominantní motivy* a slovenský historik Róbert Letz s přednáškou *Slovenský politický exil v česko-slovenském a evropském kontextu*.

1 JAŠEK, Peter (ed.): *Protikomunistický odboj v strednej a východnej Európe. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie – Bratislava 14.–16. novembra, 2011. Ústav pamäti národa, Bratislava 2012.*

Ross Johnson ve svém příspěvku představil strukturu a činnost klíčové americké, respektive západní organizace podporující vybrané skupiny politických exulantů – National Council for Free Europe (NCFE; Národní výbor pro svobodnou Evropu). Statut této organizace byl oficiálně nevládní, nicméně od počátku byla přímým neoficiálním nástrojem americké zahraniční politiky, která jejím prostřednictvím využívala politický exil z evropských států ovládaných komunismem ve studené válce a zároveň vybraným exulantům zajišťovala uplatnění a možnost vyjádřit jejich názory. NCFE podporoval v polovině padesátých let až padesát různých vybraných exilových organizací, finančně zajišťoval vydávání periodika *Free Europe Press* a stál také u zrodu rozhlasové stanice Rádio Svobodná Evropa. Podpora politických organizací byla ve druhé polovině padesátých let postupně snižována a těžiště této oblasti americké zahraniční politiky bylo přeneseno na rozhlasové vysílání Rádía Svobodná Evropa. Paralelně však byla podporována také vybraná periodika propagující – jak uvedl R. Johnson – *demokratické nefašistické hodnoty*, např. „československé“ *Svědectví* či polská *Kultura*. Úvodní příspěvek R. Johnsona byl velmi přínosný, protože politická a finanční podpora Spojených států amerických byla pro činnost exulantů skutečně klíčová. Nedostatkem tohoto příspěvku bylo, že blíže neobjasnil způsob výběru americkou stranou podpořených politických skupin, které pak zastupovaly jednotlivé národnosti a státy, v kontextu ideového a politického rozdělení exilových reprezentací (včetně jejich názorů na boj proti komunismu), ani podrobněji nespecifikoval průběžné cíle americké zahraniční politiky a neanalyzoval úspěšnost zvolené strategie využití spolupráce s exulanty.

Sławomir Łukasiewicz nabídl ve svém vystoupení syntézu problematiky středoevropského a východoevropského exilu včetně podrobnějších souvislostí o exilu polském. Poukázal na to, že tato problematika může z perspektivy příslušných národností a států, které byly pod komunistickým vlivem, vypadat jinak než z perspektivy americké, kterou prezentoval jeho předřečník. Upozornil na přesuny obrovských mas lidí v tomto geografickém prostoru v letech 1938–1947 (cca 30 milionů) a na základní příčiny postupně se rozrůstající emigrace – nové politické uspořádání střední a východní Evropy po mezinárodních konferencích v Teheránu, Jaltě a Postupimi a s ním související nástup komunismu po roce 1945. Upozornil přitom na specifika některých exilových reprezentací (např. německé – dané rozdělením Německa na západní a východní část; z pobaltských republik – dané jejich sovětskou anexí, kterou Západ akceptoval). A také na situaci Polska, jehož válečná exilová reprezentace byla Západem uznávána až do června 1945, poté její část v čele s premiérem Stanisławem Mikołajczykem přistoupila na symbiózu západních a komunistických podmínek a vrátila se do vlasti (zatímco přibližně půl milionu příslušníků zahraniční armády zůstalo na Západě), aby po dvou letech znovu ze sovětizované země uprchla. Během celého období komunistické vlády v Polsku se na Západě octlo nakonec přes dva miliony polských exulantů, jejichž motivace byla politická, etnická i ekonomická. Přednášející také upozornil na obecné problémy všech exilových hnutí ze všech komunismem ovládaných států, jejichž základním znakem byla politická nesourodost (schizma) včetně národnostního osamostatnění politických aktivistů z Jugoslávie či nejmenšího počtu exulantů z Bulharska (13,5 tisíce za celé komunistické období).

Důležitá byla zmínka o americkém politickém zájmu, respektive potřebě *mít na středoevropský a východoevropský exil „jedno telefonní číslo“*, která vedla od počátečních aktivit NCFE k vytvoření společné organizace složené z exulantů, jejichž mandát Spojené státy americké uznaly – ACEN (Shromáždění porobených středoevropských národů). Přednášející závěrem konstatoval, že prezentování takovéto syntézy o exilu z evropských zemí ovládaných komunismem by ještě před nedávnem nebylo možné z důvodu informačního deficitu, a vyzval přítomné k další vzájemné spolupráci prostřednictvím projektu mapujícího fenomén exilu, který v polském Institutu národní paměti koordinuje historička Anna Mazurkiewiczová.

Róbert Letz ve svém vystoupení uvedl komplexní přehled slovenského exilu, zejména pak jeho vývoje do roku 1970, tedy do založení Světového kongresu Slováků. Představil čtyři slovenské exilové vlny 20. století (1938–1939, 1945, 1948, 1968) – z prvních tří byla nejvýznamnější ta druhá, datovaná rokem 1945, případně obdobím následujících dvou let, kdy ze Slovenska odešlo přibližně 10 tisíc osob. Jejich motivací nebylo jen spojení se státní strukturou válečné Slovenské republiky či neshlas s poválečnou politickou koncepcí Edvarda Beneše, ale také realistická obava z příchodu Rudé armády a zásadní odmítnutí spolupráce s komunisty. Tuto exilovou vlnu tvořili převážně politici, úředníci, představitelé inteligence (včetně významných spisovatelů) a vojáci, spojení s válečnou Slovenskou republikou. Její příslušníci počítali nejprve s kontinuitou prezidentské funkce Jozefa Tisa a vlády v exilu za souhlasu západních států, což se však záhy ukázalo jako iluze. Následně se vůdčí role ujali Karol Sidor a Ferdinand Ďurčanský, oba byli politiky spojenými se Slovenskou republikou, kteří se v době války dostali do nemilosti nacistů a museli rezignovat na své funkce. Oba měli nyní v exilu stejný cíl – obnovu samostatného slovenského státu, ale rozcházeli se v názoru, jak tento cíl uskutečnit. Ďurčanský hájil právní kontinuitu se Slovenskou republikou a v roce 1946 založil Slovenský akční výbor (SAV), který prosazoval vytvoření ilegálních domácích organizací a podílel se mj. na vysílání ilegální rozhlasové stanice Barcelona se silně protikomunistickým zaměřením. Sidor takovouto právní kontinuitu odmítl, zaujal nejprve vyčkávací stanovisko a přemýšlel dokonce o návratu na Slovensko. Rozdílné názory vedly k vzájemné animozitě a útokům v tisku. Vedle skupin soustředěných kolem těchto politiků vznikla další významná skupina – Slovenský revoluční odboj (SRO), kterou tvořili čerství vysokoškolská absolventi a studenti, bývalí příslušníci Hlinkovy mládeže, s cílem vytvořit zpravodajskou službu a spolupracovat zejména s Ukrajinci i dalšími porobenými národy v Antibolševickém svazu národů. Po únoru 1948 začala do exilu proudit třetí vlna sestávající zpravidla z nekomunistických politiků a dalších představitelů poválečné Národní fronty, šlo hlavně o funkcionáře a členy Demokratické strany, včetně jejího předsedy Jozefa Lettricha. Ďurčanského SAV (přejmenovaný po únoru 1948 na SOV) tyto exulanty přivítal jako kolaboranty s komunisty a s Čechy, zatímco Sidorova skupina, která se přeměnila na Slovenskou národní radu v zahraničí (SNRvZ), byla ochotna s nimi spolupracovat, což se v některých případech také stalo. Třetí vlna slovenské emigrace se tak rozdělila na ty, kdo se přidali k SNRvZ, a na část, která vytvořila společně s částí českého exilu Radu svobodného Československa podporovanou a financovanou NCFE. Významnými počiny slovenského exilu bylo založení

Slovenského ústavu v Clevelandu v roce 1956, vznik Spolku slovenských spisovatelů v roce 1959 či ustavení Zahraniční matice slovenské v Argentíně, vydávání řady politických a kulturních periodik apod. Ve druhé polovině padesátých let Západ přivítal a akceptoval novou sovětskou strategii o tzv. vzájemné koexistenci, což se odrazilo i v přesunu těžiště činnosti slovenského exilu od politické ke kulturní práci a k dalším snahám o sjednocení. Tento proces, který urychlily události roku 1968 a příchod čtvrté exilové vlny, vyvrcholil založením skutečně sjednocující organizace nazvané Světový kongres Slováků (SKS), do něhož nevstoupila jen malá část slovenských exulantů. SKS vyhlásil svůj program s cílem hájit zájem Slováků, jimž sovětská okupace opět znemožnila projevit svoji svobodnou vůli, a ten poté svou rozmanitou činností naplňoval až do roku 1989. Závěrem R. Letz připomněl základní znaky slovenského protikomunistického exilu – vysoké zastoupení inteligence, rozdrobenost a napojení na zahraniční národní organizace vytvářené sociální emigrací od konce 19. století. A přidal také charakteristiku, která odpovídá exilovému statusu i v případě dalších porobených národů: *Pro slovenské obyvatelstvo byl exil nadějí na změnu, pro komunistický režim stálou hrozbou, skupinou nepohodlných svědků jeho represí či lidí, kteří neměli žádné iluze a zvolili si radši odchod než život v kompromisu.*

Druhý panel měl téma *Politické ideje a koncepce v exilu*. V jeho rámci vystoupili Peter Jašek (Slovensko) s referátem *Světový kongres Slováků v letech 1970–1989*, Milena Przybysz (Polsko) s referátem *Jerzy Giedroyc, prostředí pařížské „Kultury“ a koncepce o úloze římskokatolické církve v době komunismu v Polsku*, Mateja Čoh Kladnik (Slovinsko) s referátem *Slovinská emigrace v Rakousku jako součást zápasu proti komunistickému režimu ve Slovinsku 1945–1989* a Miso Dokmanovic (Makedonie) s referátem *Národní suverenita jako hlavní cíl makedonské politické emigrace: případ Makedonské osvobozovací mise*.

Peter Jašek podal ve svém příspěvku výčet činností jedné z nejuspěšnějších organizací středoevropského a východoevropského exilu, ne-li organizace vůbec nejuspěšnější – Světového kongresu Slováků. Na začátku svého vystoupení citoval slova slovenského politického vizionáře a spoluzakladatele SKS, velkopodnikatele Štefana Romana: *Vytvoření Světového kongresu Slováků je absolutní potřebou proto, aby Slováci mluvili jedním silným hlasem, kromě jiných zodpovědností bude Kongres sloužit jako koordinátor činnosti organizací Slováků jak za železnou oponou, tak i ve svobodném světě.* První setkání – generální shromáždění SKS – se konalo v červnu 1970 v New Yorku za účasti 282 slovenských delegátů z celého světa. Štefan Roman byl zvolen předsedou, byly ustaveny orgány a odborné komise – politická, kulturní, publikační atd. Další shromáždění se konalo v následujícím roce v Torontu, kde došlo k upevnění a stmelení SKS, k němuž se přihlásilo 93 organizací a tisíce jednotlivých slovenských exulantů z celého světa. SKS si předsevzal bojovat *za svobodné, samostatné a demokratické Slovensko*. Smysl činnosti SKS vyjádřil Štefan Roman následovně: *Nevznikli jsme proto, aby si Slováci pomáhali ve svobodném světě, ale abychom pomohli slovenskému národu v naší staré vlasti. Za ně jsme se rozhodli mluvit a jednat, protože oni za sebe mluvit nemohou. Na jejich osudu vidíme strašnou tragédii národa, za který rozhoduje někdo jiný.* Stěžejním bodem činnosti bylo upozorňování vlád zemí svobodného světa na situaci Slováků pod komunistickou vládou (např. otevřený list ministru zahraničí Spojených států amerických z roku 1976 o perzekuci římskokatolické církve na Slovensku nebo memoran-

dum prezidentu Spojených států amerických Jimmy Carterovi o porušování lidských práv na Slovensku), pořádání vědeckých konferencí a Světových festivalů slovenské mládeže (jeden z nejdůležitějších se uskutečnil v roce 1989 v Rakousku), vydávání publikací ve slovenštině a angličtině a setkávání na pravidelných generálních shromážděních (Chicago 1973, Řím 1975, Washington 1978, Toronto 1981, New York 1984 a Toronto 1987). Komunistický režim reagoval na činnost SKS svou tradiční propagandou, označil je dokonce za seskupení nejreakčnějších antisocialistických sil a sluhů imperialismu. V reprezentativní slovenské encyklopedii normalizačního režimu z osmdesátých let stálo, že SKS je *Nejmilitantnější protikomunistická protičeskoslovenská organizace slovenské emigrace*. Ve skutečnosti SKS podporoval demokratickou orientaci Slovenska a byl proti jakýmkoliv formám politické totality, deklaroval svoji nadstraníckost a snažil se poukazovat na potřebu začlenění Slováků do procesu evropské integrace. Na generálním shromáždění v roce 1987 přijal SKS program, kde byla za nejvhodnější státní formu doporučena demokracie západního typu garantující lidská, občanská a politická práva, který požadoval zajištění základních demokratických svobod a uskutečnění svobodných všeobecných přímých a tajných voleb. V rezoluci z července 1987 odsoudil SKS všechny totalitní systémy a vyjádřil lítost nad tragédií slovenských Židů v letech druhé světové války. Přednášející P. Jašek poukázal na spojitost této deklarace SKS s podobným prohlášením slovenského disentu z října 1987. Boj SKS gradoval ve druhé polovině osmdesátých let – jedním z jeho vrcholů byly demonstrace před československými zastupitelskými úřady ve svobodném světě – organizované místopředsedou SKS Mariánem Šťastným, které se staly podnětem k zorganizování demonstrace za dodržování občanských práv a náboženských svobod v Bratislavě 25. března 1988 (tzv. svíčková demonstrace). Závěrem P. Jašek konstatoval, že přes vše, co bylo uvedeno, je činnost SKS na Slovensku stále málo známá, což ovšem nic nemění na významu jeho boje za slovenskou svobodu.

Ve třetím panelu s názvem *Vzájemné vztahy mezi exilovými organizacemi* vystoupili Filip Lucian Iorga (Rumunsko) s referátem *Potomci rumunské šlechty čelící represím a v exilu v době vlády komunistického režimu*, Adam Kola (Polsko) na téma *Stále v menšině – polští levicoví intelektuálové proti komunismu a emigrantské většině*, Andrzej Mietkowski (Polsko) na téma *Reflexe polského politického exilu* a Bernd Florath s příspěvkem *Německý speciální případ emigrace*. V posledním vystoupení tohoto bloku přednášející uvedl zvláštnosti východoněmeckého exilu či „exilu“, které je při srovnání s exily ostatními nepochybně možné prezentovat jako výhody. To potvrzuje i obrovský počet „exulantů“, kteří se v padesátých letech přemístili z východního do západního Německa. Šlo vlastně o nahrazení vnitřní migrace emigrací, přičemž východoněmecká politická reprezentace tyto přesuny během padesátých let akceptovala a západoněmecká přichozím automaticky přiznávala občanství (uprchlíci měli pouze povinnost registrace). Vedle západoněmecké vládní podpory zde byla také výhoda neexistence jazykové bariéry, ale i další dílčí pozitiva – jako příklad bylo uvedeno zachovávání politických funkcí ve straně CDU.

Závěr prvního dne patřil besedě u „kulatého stolu“, jejímiž účastníky byli italsko-polský žurnalista židovského původu a zároveň bývalý uprchlík z Polska Włoddek Goldkorn, bývalý slovenský politik František Mikloško a bývalý exilový aktivista – tajemník Světového kongresu Slováků Dušan Tóth.

♦ Jan Cholínský

Do tří tematických panelů byl rozdělen také druhý konferenční den. V prvním dopoledním panelu, nesoucím název *Informační kanály a podpora protikomunistických hnutí v domovských zemích*, vystoupili tři řečníci. Pavol Holešiak (Slovensko) v příspěvku *Slovenské exilové média v zahraničí* pohovořil o širokém spektru slovenských exulantských periodik a jejich významu v éře existence železné opony. Prokop Tomek z Vojenského historického ústavu v Praze vystoupil s příspěvkem *Reflexe vysílání Rádia svobodná Evropa v Československu*. Jan Cholínský z Ústavu pro studium totalitních režimů přednesl příspěvek na téma *Národní demokrat Rudolf Kopecký – ústřední osobnost české exilové nescialistické žurnalistiky a ideový protipól ředitele čs. vysílání RSE Ferdinanda Peroutky*.

Prokop Tomek se dlouhodobě věnuje zkoumání příběhu Rádia Svobodná Evropa ve vztahu k československé poúnorové realitě. Poukázal na vývoj v postojích českých represivních složek i na machinace, jimiž se StB snažila čelit vzrůstající oblíbě vysílání u mladé generace v šedesátých letech (zadržování dopisů adresovaných mnichovské redakci, jimiž mladí posluchači žádali novinky z oblasti populární hudby). V diskuzi měl autor možnost vyjádřit se také k otázce míry infiltrace redakce agenty StB. Ta byla po jeho soudu nevelká, základní cíl, jímž bylo znemožnění práce rádia, zůstal nenaplněn a také slavné expoze kapitána Pavla Minaříka patřilo v kontextu rutinního chování tajných služeb již z principu k neobvyklým a kontraproduktivním úkonům. Za závažné lze pokládat sdělení, že RSE nebylo exilovou, tj. exilu podléhající vysílačkou, ale naopak muselo respektovat požadavky americké strany, které odrážely politické zájmy Washingtonu, ne vždy konvenující tužbám protikomunistické emigrace.

Jan Cholínský připomněl nespravedlivě opomíjenou osobnost žurnalisty Rudolfa Kopeckého, přičemž zdůraznil názorové rozpory v českém exilu na pravo-levé ideové škále. Z jeho příspěvku vysvítala také relativita všeobecné úcty, jíž se těší „etablovaní hrdinové“ českého exilu v polistopadové české společnosti. Rudolf Kopecký, tak jako generál Lev Prchala (degradovaný bezprostředně po válce na vojína pro svou předěšlou opozici vůči programu Edvarda Beneše), se po válce do osvobozené vlasti již odmítl vrátit a po únoru 1948 se svými postoji kriticky vymezoval vůči exilovému politickému proudu, jehož čelným reprezentantem byl i Kopeckého žurnalistický protipól Ferdinand Peroutka, jenž v reflexích exilového prostředí kolem Rádia Svobodná Evropa ční jako vzorný a všeobecně uctíváný demokrat. Tematizací Kopeckého názorů příspěvek naopak nepřímou poukázal na Peroutkovu konformitu s režimem poválečné Národní fronty a její orientaci na sovětské impérium, jež tuto aureolu poněkud problematizují. U zájemců o bezpředsudečné zkoumání českého exilu druhé poloviny 20. století jistě vyvolá posmutnělý údiv, že mnohosvazkové Kopeckého paměti, obsahující autorovo unikátní svědectví o českých politických dějinách 20. století, dosud čekají na své vydání.

Druhý panel druhého dne (celkově pátý) – *Vnímání politického exilu a reakce na jeho aktivity* – reprezentovali čtyři účastníci. Beatrice Scutaru (Rumunsko/Francie), působící na univerzitě ve francouzském Angers, vystoupila s příspěvkem nazvaným *Rumunsko, nepřítel vlastního lidu – úloha rumunských exilových skupin ve změně pohledu na Rumunsko ve Francii a západní Evropě během osmdesátých let*. Svůj referát věnovala rumunské proticeaușescovské opozici ve Francii a její roli při formování tamního veřejného mínění. Impozantní byl výčet jejích veřejných manifestací z konce osmdesátých let, které měly upozornit západní veřejnost na výstřelky provázející podzim rumunské diktatury. Anna Siwik (Polsko) v referátu *Ideologická dilemata polských socialistů 1945–1989* hovořila o ideologických proměnách polské socialistické emigrace. Jevhen Rohovyj (Ukrajina) z Charkova v příspěvku nazvaném *Politické aktivity ukrajinského politického exilu ve druhé polovině 20. století* zhodnotil historiografické pokrytí antisovětského exilu v současné Ukrajině. S odkazem na autoritativní literaturu vymezil hlavní fáze její existence až po rok 1991. Bernd Robionek (Německo), doktorand na Humboldtově univerzitě v Berlíně, se odborně zaměřuje na chorvatskou emigraci poválečné éry. V referátu *Outsideři studené války? Změna postojů vůči komunismu v chorvatské politické emigraci 1945–1980* přehledně vyložil fáze politického odcizení i sblížení hlavních křídel chorvatské emigrace na pozadí jejího poměru k jugoslávskému komunistickému zřízení.

Čtyři přednášející vystoupili také v závěrečném panelu s názvem *Politický exil a úloha tajných služeb*. Richard Cummings (USA/Německo) přednesl referát *Boj velké lži s velkou pravdou*. Zsuzsanna Borvendég (Maďarsko) přednesla příspěvek *Cíl na obzoru – maďarská tajná policie a maďarská politická emigrace*. Aleksandar Jakir (Chorvatsko) z univerzity ve Splitu vystoupil z příspěvkem *Politická emigrace z Chorvatska a role jugoslávské tajné policie*. David Svoboda z Ústavu pro studium totalitních režimů přednesl referát *Kainův syndrom: ukrajinský nacionalistický exil v poválečném Německu očima CIA 1945–1959*.

Zsuzsanna Borvendég seznámila posluchače s málo známou – protože maďarskou – tematikou komunistických tajných služeb ve službách kádárismu. Případ Imre Vámosé odhaluje až neuvěřitelná dilemata, s kterými se protikomunistický exil musel potýkat. Agrárního politika a vydavatele exilového časopisu *Horizont* Imre Vámosé nepřímělo ke spolupráci s maďarskou rozvědkou ani vydírání uvězněním jeho matky, jež zůstala v Maďarsku, ale k tomuto kroku přistoupil až pod vlivem rozčarování z americké reakce na nespoutané nadšení maďarské redakce RSE, s nímž napomáhala revolučním událostem v zemi roku 1956. To, že posléze část zaměstnanců redakce postihla za jejich chování výpověď, odráží jakýsi západní appeasement na nový způsob během studené války. Msta, kterou hodlal oplatit zradu Američanů, vedla Vámosé k osudnému rozhodnutí a svědčí o vrtkavosti pojmu hrdinství a zrada.

Aleksandar Jakir přednesl z akademického hlediska tematicky naléhavý příspěvek, nabízející vhled do vražedné dílny jugoslávské tajné služby UDBA. Patří-li snad spojení *nechvalná proslulost* k novinářským klišé, zkusme zde slovní hříčkou vyjádřit, že *proslulost* UDBA je *nechvalná* dosud příliš málo. Pověst, jaká opřádá sovětskou KGB, totiž ve srovnání s jejím jugoslávským protějškem bledne. Na 109 vražedných útoků směřujících v letech 1964–1990 proti jugoslávské emigraci v celoplanetárním měřítku

---

ku, z nichž skoro sedmdesát skončilo „úspěšně“, stírá spolehlivě primát v bezohlednosti, kterým se sovětští čekisté tak rádi holedbali. Pokud jde o terče těchto zločinů, nejednalo se přitom zdaleka pouze o stoupence extrémní osvobozenécké nacionalistické ideologie (tzv. ustašovce). Údiv nebudí ani tak morální povaha Titova režimu i režimu po Titovi (byť i zde panuje zkreslená představa o liberálním jugoslávském komunismu), ale netečnost zpravodajských služeb západních států s přihlédnutím k tomu, že komanda UDBA nerušeně pracovala v jejich hájemství. V jihoslovenské diaspoře tak vznikalo tíživé napětí vyvolávající úzkost a vzájemnou nedůvěru.

David Svoboda pak na tuto smutnou tematiku mohl navázat nepřímým srovnáním chorvatského údelu se situací ukrajinskou v poválečném Německu. Také zde se kruh Stepana Bandery uchyloval ke svěvoli a teroru jako k pomůckám politického boje s exilovými rivaly. Ty zastupovali „zmoudřelí“ banderovci, stojící v opozici ke svému někdejšímu, stále zatvrzelejšímu vůdci. Americká CIA na rozdíl od britské MI6 nehodlala Banderův profil přehlížet a přistupovala k němu s krajní nevolí. Přesto se v součinnosti s oběma tajnými službami dařilo udržovat v chodu úspěšnou linii protisovětské sabotážně-zpravodajské činnosti, která v mnohem mírnějších podobách přetrvávala po celou studenou válku.

◆ **David Svoboda**